

Underlag till detaljplan - Slussled/Bergkanalen

PM Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Bilaga 3 - Kulturhistorisk byggnadsutredning

Olidans gård (Olidan 5:29)

Slussar i Trollhätte kanal

Anläggande av sluss i Trollhättans kommun,
Västra Götalands län

2025-04-15

Trafikverket
Postadress: Vikingsgatan 4, 411 01, Göteborg
E-post: trafikverket@trafikverket.se
Telefon: 0771-921 921, Texttelefon: 010-123 50 00

Konfidentialitetsnivå: 1, Ej känslig
Dokumentdatum: 2025-04-15
Dokumenttitel: Kulturhistorisk byggnadsutredning Olidans gård (Olidan 5:29)
Författare: Charlotte Hedenström, Viktor Nilsson
Ärendenummer: TRV2021/84231

Foton: WSP, där annan källa ej anges.

Innehåll

1. Förutsättningar	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Syfte och metod	4
2. Lagskydd och administrativa uppgifter.....	5
2.1 Fastighetsuppgifter	5
2.2 Riksentresse för kulturmiljövården.....	6
2.3 Plan- och bygglagen	6
3. Historik och byggnadsbeskrivning.....	8
3.1 Gårdens historia och koppling till sluss- och kanalbygget	8
3.2 Bebyggelsehistorik	12
3.3 Kartanalys.....	18
4. Nulägesbeskrivning.....	22
4.1 Huvudbyggnadens exteriör	22
4.2 Huvudbyggnadens interiör	28
4.3 Tomt och övrig bebyggelse	35
5. Kulturhistoriskt värde	38
5.1 Kulturhistoriskt sammanhang, relevans och läsbarhet	38
5.2 Värdebärande karaktärsdrag och byggnadsdelar	39
6. Att tänka på om byggnaden måste flyttas	40
6.1 Kontextens betydelse – hur påverkas byggnadens kulturhistoriska värde vid en flytt?.....	40
6.2 Punkter som kräver vidare utredning om byggnaden behöver flyttas	40
7. Framtid	41
7.1 Framtida hantering av gården	41
8. Referenser	44

1. Förutsättningar

1.1 Bakgrund

Projekt Slussar i Trollhätte kanal syftar till att säkra Vänersjöfartens framtid, genom att byta ut dagens slussar och ge förutsättningar för en framtida utveckling av sjöfarten i Vänerstråket. De befintliga slussarna i Trollhätte kanal är nu över 100 år gamla och närmar sig slutet av sin tekniska livslängd.

Trollhättans kanal- och slussområde är en komplex miljö med höga kulturhistoriska värden av nationell betydelse, varför området är riksintressat för kulturmiljövården och delar av det är skyddat som statligt byggnadsminne. Särskilt unikt med Trollhättans kanal- och slussområde är hur platsen speglar en kommunikationshistorisk och teknikhistorisk utveckling genom tre generationers slussleder som kan upplevas intill varandra. Ur ett teknik- och transporthistoriskt perspektiv har miljön, som en del av Göta älv med kanaler och slussar, vattenkraftverk och stadsbildning, en mycket stor betydelse.

Inom ramen för projektet utreds hanteringen av kulturhistoriskt värdefulla byggnader som påverkas när den nya slussanläggningen byggs. Utredningen är en av de skademildrande åtgärder som undersöks för att miljöanpassa projektet. De fyra byggnader som utreds för är alla av betydelse för att avläsa det kulturhistoriska sammanhang som ligger till grund för riksintresset Trollhättan.

De fyra byggnaderna som utreds är:

- Gården Olidan (Olidan 5:29)
- Villa Nyckebo (Olidan 5:3)
- Skuggan (Olidan 4:10)
- Skogsvreten (6:1)

1.2 Syfte och metod

Rapporten innehåller bakgrundsbeskrivning och kulturhistorisk värdering för Olidans gård (Olidan 5:29). Den utgör underlag för beslut om framtida hantering av byggnaden vilket kan komma att innebära en eventuell flytt. Detta med anledning av att byggnaden hamnar mycket nära det permanenta markanspråk som bygget av en ny slussled i Trollhättan innebär.

Bakgrundsbeskrivningen bygger huvudsakligen på arkiv-, och kartstudier samt analys av historiska fotografier. Exteriör och interiör inventering av fastighetens byggnad och tomt genomfördes den 9-10 april 2024.

Utredningen tar stöd i Riksantikvarieämbetets (RAÄ) Plattform för Kulturhistorisk värdering och urval (2015). I plattformens värderingsprocess identifieras först miljöns bärande berättelser och dess fysiska uttryck. Med det som utgångspunkt görs därefter en bedömning av hur fullständig och relevant miljön är ur kulturhistorisk synvinkel samt vad den representerar och förmedlar.

2. Lagskydd och administrativa uppgifter

2.1 Fastighetsuppgifter

Namn: Olidans gård

Byggnadsår: 1787 (mangårdsbyggnaden)

Län: Västra Götalands Län (Älvsborgs Län 1634-1998)

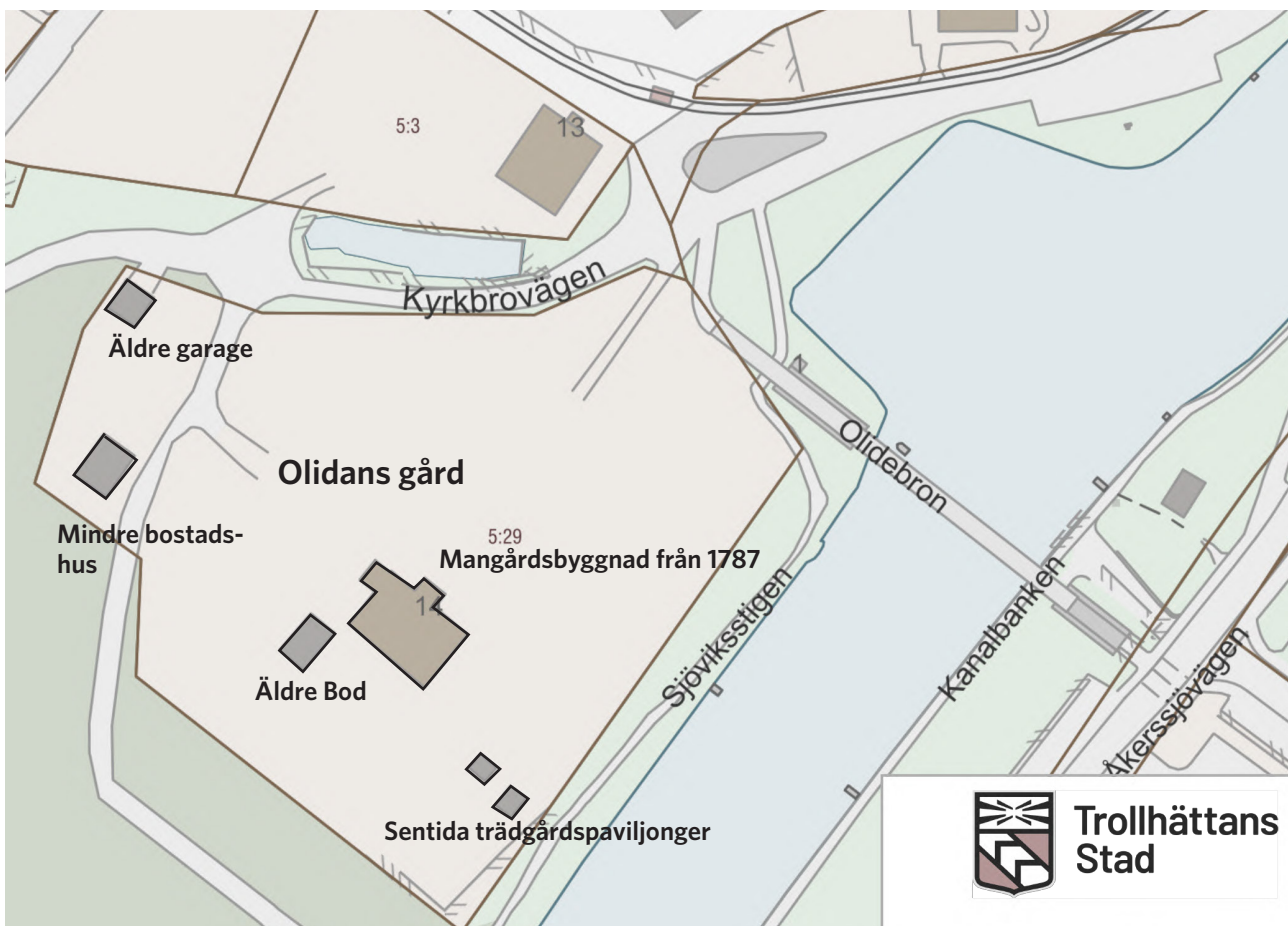
Kommun: Trollhättans kommun

Landskap: Västergötland

Socken: Gärdhems socken, Väne härad (införlivad i Trollhättan ca 1860)

Adress: Kyrkbrovägen 14 Kanalöarna, Trollhättan

Fastighetsbeteckning: Olidan 5:29

Gården Olidan (Fastigheten Olidan 5:29). Källa: Trollhättans stads kartportal

2.2 Riksintresse för kulturmiljövården

Fastigheten ingår som ett uttryck för riksintresset Trollhättan P23.

Gården Olidan är starkt sammanlänkad med Trollhättans äldsta historia. Den bevarade mangårdsbyggnaden spelade på slutet av 1700-talet en viktig roll i kanal- och slussbyggnationen och införlivades därefter i slussledsverksamheten som uppbörds kontor för den möjliggjorda sjöfarten. Efter att uppbördskontoret flyttade vid slutet av 1800-talet fungerade mangården först som tjänstemannabostad för slussbolaget och därefter, under en större delen av 1900-talet, som bostad för kraftverksbolagets högre tjänstemän.

Riksintresset Trollhättan [P 23]

Motivering

Kommunikations- och industrimiljö med stor transporthistorisk betydelse som genom tillkomsten av slussar och kanalanläggningar under 1800-talet möjliggjorde skeppsfart från Östsverige till västerhavet samt de industrietableringar och den stadsbildning som växte fram längs fallen som en följd av detta.

Uttryck för riksintresset

Slussanläggningar från 1844 och 1916 med bevarad infrastruktur som kanalkontor, magasin etc, monumentala kraftstationer med Sveriges äldsta elproducerande kraftverk, broar, tjänstemannabostäder, fabriksbyggnader mm. 1860-talets stadsplanering längs östra älvstranden, med träbyggnader från 1800-talets mitt och stenhus i mer storstadsmässig skala från 1800-talets slut och 1900-talets början.

I området ingår även

Fornlämningsmiljöer med stenåldersboplatser, hällkistor, dommarring, fornborgar, grund efter Ekholmens slott från medeltid.

2.3 Plan- och bygglagen

Fastigheten har sedan tidigare utpekats kommunalt och bedömts som särskilt värdefull i samband med en inventering som utfördes år 2017.

Byggnader och bebyggelsemiljöer som har så höga kulturhistoriska värden att de kan anses ha få motsvarigheter, eller särskilt väl påvisar en kontext, betraktas som särskilt värdefulla (BFS 2016:6, 1:2213). Dessa omfattas av förbud mot förvanskning. Förvanskning innebär att en väsentlig egenskap går förlorad vid ändring, så som byggnadens karaktär eller särart. Varsamhetskravet gäller för all bebyggelse oavsett kulturhistoriskt värde. Ändringar ska göras varsamt med hänsyn till byggnadens karaktär och värden. För att uppnå varsamhet krävs kunskap om vilka egenskaper som ligger till grund för byggnadens värden. Vid flytt av kulturhistoriskt värdefulla byggnader tas särskild hänsyn i lagstiftningen.

Plan- och bygglag (2010:900)

Förvanskningförbudet 8 kap 13 §

Bebyggelseområden och byggnader som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Varsamhetskravet 8 kap 17 §

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Flytt av byggnader enligt plan- och bygglagen

”Är det huvudsakliga skälet med flyttningen att rädda en kulturhistoriskt värdefull byggnad finns det stora möjligheter att göra avsteg från de tekniska egenskapskraven om det krävs för att tillvarata byggnadens kulturvärden.” – Boverket

1 kap. 4 §

Vid nybyggnad ska byggnaden uppfylla ett antal utformningskrav och tekniska egenskapskrav. Vid flyttning av en byggnad får dock kraven anpassas och man får göra avsteg från kraven med hänsyn till:

- flyttningens syfte
- byggnadens förutsättningar
- varsamhetskravet
- förvanskningförbudet

Miljön omkring Olidanbassängen ca 1945. På fotot syns samtliga fyra byggnader som utreds för påverkan av den nya slussleden. Olidans mangårdsbyggnad och äldre ekonomibebyggelse längst upp till vänster i bild. Källa: Innovatums bildarkiv.

3. Historik och byggnadsbeskrivning

3.1 Gårdens historia och koppling till sluss- och kanalbygget

Gården Olidan tillhör Trollhättetraktens allra äldsta bebyggelse och finns omnämnd i jordeboken år 1583 som två gårdar: 1/8 skattehemman, ursprungligen kronotorp, och 1/8 frälsehemman, ursprungligen 1/4. Granngården Åker omnämns på 1550-talet. Gårdarna tillhörde Gärdhems socken i Väne härad. Namnet Olidan kan härstamma från odel- som står för odal, odlad jord eller gammal rågång och -lid som betyder skogsklädd backslutning. Det kan också komma från -ida som betyder bakvatten eller vattenvirvel. På en karta från 1654 är två gårdar på platsen inritade som "Alian".

Olidan finns i allmänhet inte inritad på äldre kartor från 1600-talet, till skillnad från Åker, vilket tyder på att det var en mindre betydelsefull bosättning och någon bybildning verkar inte ha existerat. På kartor och i texter från 1700-talet används "hemmanet Olidan" eller "stället" som då består av en gård. Inägorna var belägna i anslutning till Göta älvs östra strand intill de vilda forsarna Helvetesfallen och Flottbergsströmmen. Dessa utgjorde ett stort hinder för den önskan som fanns om en farbar vattenled mellan Vänern och Västerhavet.

Ängs- och odlingsmarkerna som hörde till gården var utbredda i bördiga sänkor insprängda i ett kuperat landskap med skogklädda höjder och klipphöllar. Under tidigt 1700-tal var Olidans västergärde beläget på den platta där direktörsvillan Skogsvreten ligger idag. Östergärdet låg mellan dagens Olidanbassäng och en bäckfåra, på den plats där Nohabs äldsta fabriksområde växte fram. I norr vette markerna mot den s.k. Olidehållans lugnvatten, beläget mellan forsarna.

Båda gårdarna Olidan och Åker var belägna i närheten av ett stråk som ingick i den ålderdomliga och strategiskt mycket viktiga Edsvägen. Före slussarnas tid utgjorde vägen huvudled för

Clas Felterus karta över Göta älv från 1654. Källa: Krigsarkivet.

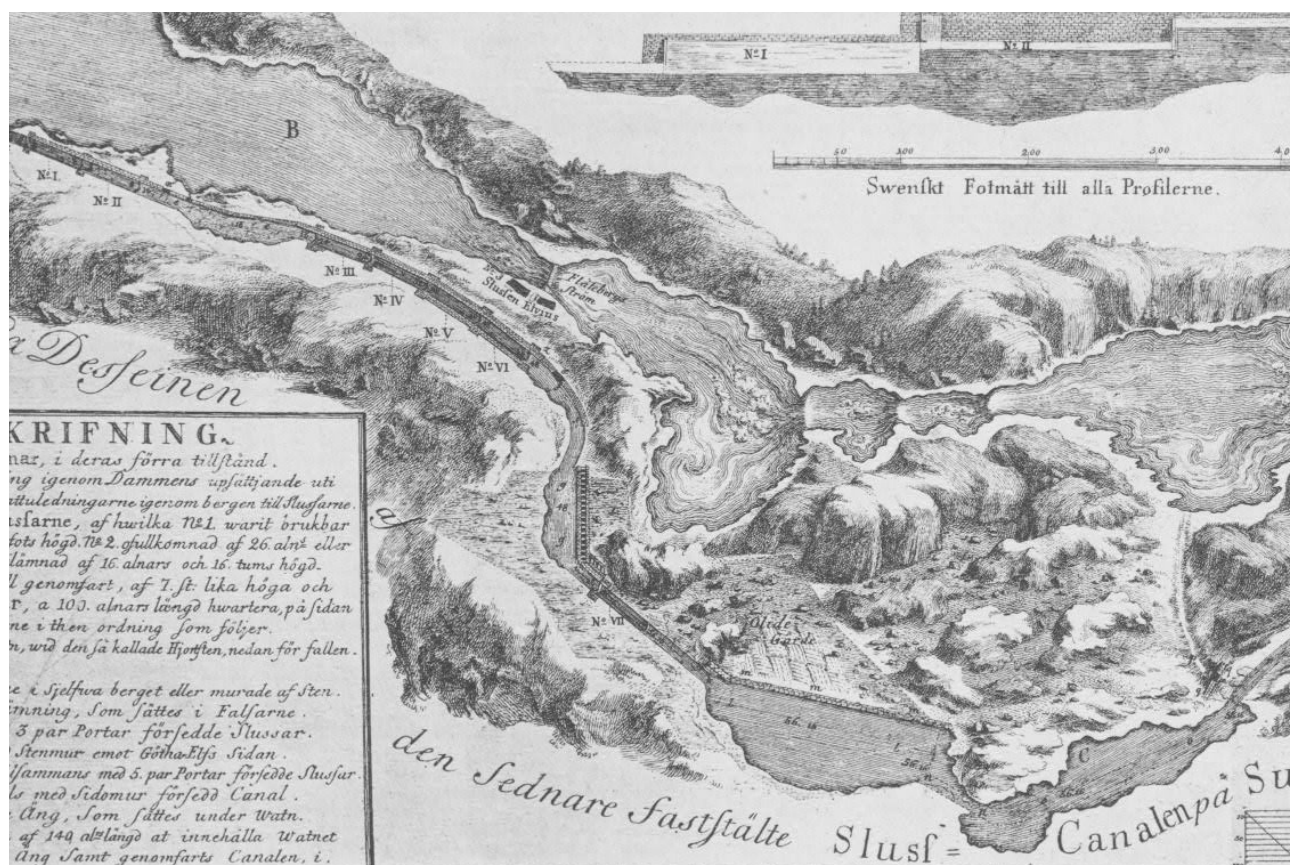
transporter och frakt av varor, bland annat järn, mellan rikets nordligare och sydligare respektive östra och västra delar. För att undvika forsarna drogs sjöväga gods på lättare båtar eller genom omlastning till kärror och dragdjur, oftast hästar, på leriga stigar i den låglänta terrängen strax söder om de två gårdarna. Ungefär längs med den sträcka där Trollhätte kanal senare grävdes.

Gården Olidan hade sannolikt från allra första början en nära relation till Edsvägen. Transporterna förutsatte en permanent arbetsstyrka och ett stort antal dragdjur som ständigt var i behov av utfordring. Därutöver krävde de resande logi. Ett flertal gästgifverier, krogar och värdshus finns inritade längs rutten på äldre kartor över Trollhättebygden. Även Olidan beskrivs som ett värdshus på en karta från ca 1800. Mot slutet av 1700-talet belades dragvägen med trästockar: "den s.k. Antonssonska träbron", som kom att passera alldeles intill gården. Längre uppströms

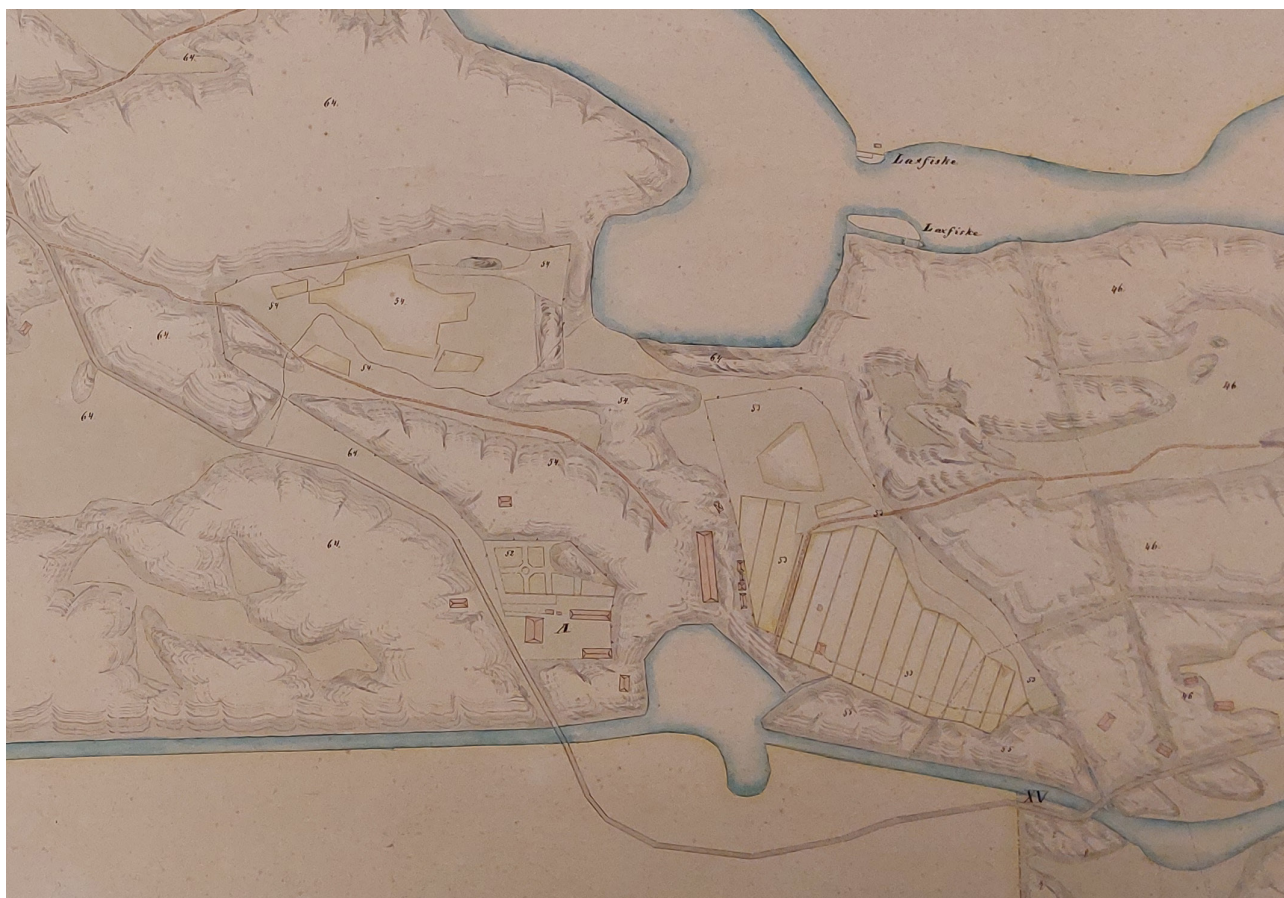
utefter älvens mindre holmar fanns en, åtminstone sedan medeltid belagd, bebyggelse med kvarnar, sågar och verksamheter kopplade till handelsleden och möjligheterna till kraftutvinning från strömmarna.

De allra första slussarna och kanalerna längs Göta Älv började planläggas under 1500-talet. Dagens farbara vattenled förbi Trollhättanfallen är dock byggd i flera etapper från 1700- till 1900-tal. Christopher Polhems statligt uppbackade slussled från 1700-talets första hälft var tänkt att förbigå Flottbergströmmen och Helvetesfallen alldeles intill Göta älv och Olidanhålan. Planer fanns då också på att dra några av slussarna rakt över Olidans marker till dagens Olidanbassäng. Genom sin placering fick gården tidigt en roll som en mittpunkt för sluss- och kanalprojektet.

Under 1700-talets mitt var hemmanet i konstmästare Gustaf Adolf Wimans ägo som under en

1700-talets planer på att dra kanal- och slussleden rakt över Olidans ägor. Källa: Ur planchverk i Trollhättan dess kanal- och kraftverk: historik och beskrifning. Kungliga Vattenfallsstyrelsen 1911-1916

Karta över Olidans och Åkers tomter och stränder från 1794. Reproducerad under sent 1800-tal. Källa: Landsarkivet

tid var arbetenas chefskonstruktör. Wiman stod bakom b.l.a. Kafleströmsdammen. Han blev även uppmärksam vid den olycka som inträffade år 1755 då en fördämningskonstruktion brast i Flottbergsströmmen. En tid därefter övergavs Polhems planer till fördel för de som slutligen ledde till utgrävningen av nuvarande Trollhätte kanal och dess passage via Åkers sjö. Den nya kanalen kom då att passera förbi strax söder om Olidan. Höjdskillnaden som rådde mellan Åkers sjö och älven övervanns i det nya förslaget genom en serie slussar i bergsslutningen sydväst om Åkers gård.

På kartor från 1700-talets mitt och framåt framgår tydligt hur Olidangården utvecklades till ett säte för kanalbygget. En karta från 1783 beskriver

de samtida ägarförhållandena: "och hemmanet Oliden, hwilket sistnämnde Kongl Majsts Trällhätte Slusswärg är tillhörigt" Den nuvarande mangårdsbyggnaden uppfördes 1787 som "Directionshus" samt bostad för de officerare som oversåg arbetena. På grund av finansieringsproblem övergick projektet 1793 i en aktieägd bolagsform som fick namnet Trollhätte canal och slussverksbolag. När själva utgrävningen av kanalen pågick som mest intensivt under slutet av 1790-talet, upprättades smedjor, "Baraques för 1200 män" och ett lasarett längs den planerade sträckningen. Just sådana baracker verkar ha uppförts mellan mangårdsbyggnaden och östergärdet. De omfattande utgrävningarna krävde ett stort antal soldater som hyrdes in från närliggande regementen och förlades på lokala boställen. Det

Olidehålan skildrad på Johan Fredrik Martins akvarell från 1790-tal. Gärdesgården till höger skulle kunna vara Olidans östergärde. Källa: ?

är dock osäkert hur verklighetens gårdsbebyggelse såg ut, eftersom uppgifterna varierar mellan den tidens kartor. En stor del av kartmaterialet beskriver också påtänkta planer som eventuellt aldrig realiserades.

Den nya vattenleden som till slut möjliggjorde den efterlängta sjötrafiken mellan Vänern och Västerhavet invigdes år 1800. Genom en rejäl breddning av kanalfåran nedanför Olidangården hade en större bassäng skapats, den s.k. Olidanbassängen. Den fungerade som en hamn där fartygen kunde lägga till och betala för hela sin

kanal- och slusspassage. Avgiften betalades på Olidangårdens uppbörds kontor fram till 1876 då slusskontoret flyttades till Åker. Mangårdsbyggnaden fungerade fram till flytten som bostad för kanalbolagets kamrer, men omvandlades därefter till direktörsbostad. Under 1900-talet fungerade Olidan bland annat som tjänstebostad för direktören på kraftverket och kom senare att hamna i privat ägo. Fastigheten är i dagsläget inlöst av Sjöfartsverket.

3.2 Bebyggelsehistorik

Olidangårdens eller gårdarnas lägen, bebyggelsestruktur och utformning har inte gått att belägga med säkerhet före uppförandet av den nuvarande mangårdsbyggnaden 1787. På en karta från 16- eller tidigt 1700-tal finns dock bosättningen "Alian" inritad som två punkter. En annan källa är en detaljerad karta med förslag på "dessin till segelled" av Daniel Thunberg från 1779. Gårdsbebyggelsen är där placerad på samma plats som idag och utgörs av fyra mindre byggnader, troligtvis mangård och uthus, samt två större längor som förmodligen är ekonomibyggnader. Det är möjligt att den mindre byggnaden längst västerut är föregångaren till den nuvarande mangårdsbyggnaden eftersom den har en liknande placering. Dessutom är öster- och västergårdens inhägnader tydligt redovisade på kartan. Att bebyggelsestrukturen är mindre symmetrisk än den som framställs under senare decennier tyder på att det kan ha varit den ursprungliga gårdsmiljön som illustrerats.

Kraftiga förändringar går att utläsa mellan kartorna från 1780-tal fram till tidigt 1800-tal då den nya mangårdsbyggnaden uppfördes. Ekonomi- bebyggelsen verkar under den epoken ha fått en ordnad, mer rationell struktur med en mangårdsplan inramad av flyglar. En smedja omnämns och en eller två större baracker för arbetare har placerats invid östergärdet. Gårdens bebyggelse ingick nu uppenbart i ett större sammanhang relaterat till kanal- och slussbygget vilket inbegrep direktionshus, smedjor, verkstäder, arbetarbostäder, lasarett, materialbodar och arkiv. På flera kartor finns även en köksträdgård anlagd på åkermark strax norr om gården. Att kartorna under en kortare tidsperiod antyder en varierande flygel- och ekonomibebyggelse gör det dock svårt att med säkerhet veta vilka av byggnaderna som verkligen uppfördes. En intressant detalj är att det på flera kartor redan från 1795 och framåt finns en byggnad inritad med ungefär liknande storlek och position som det arkiv som ska ha

uppförts väster om mangården 1809. Arkivet finns kvar strax bakom Olidans gård (se foto på s. 13). Byggnadens läge är på kartorna dock angivet som längre norrut än dess nuvarande läge, liksom den placering det har på Laga skifteskartan från 1860-tal.

Brandförsäkringen från 1838 beskriver mangårdsbyggnaden som nyrenoverad. Utvändiga träpanel ska ha bytts och fasader fått gesimser på gavlar och långsidor år 1833. Byggnadens fasader var oljemålade i sandstenskulör. Taket var täckt av skiffer med omfattningar i form av järnplåtsarbeten, inklusive stuprännor, takrännor och skorstensbeklädnader. En ny invändig trappa av plank nämns, liksom att alla rum fått nylagda plankgolv. Dörrarna var nya, halvfranska, med inbyggda lås och mässingsbeslag. Tio av rummen ska ha varit gipsade, några med "fransyska" tapeter. En halvcirkelformad exteriör entrétrappa av tälsten beskrivs, liksom att nya spisar och kaminer tillkommit.

År 1869 bestod bebyggelsen av: mangårdsbyggnad (1787), ny kanalkontorsbyggnad (1863), boningshus och bagarstuga "s.k. gamla kanal-kontoret" (1829), drängstuga, vedbod, hönshus, svinhus, ladugård och stall med b.l.a. 4 spiltor samt flera andra uthus till exempel hemlighus, mangelvisthus och gås- eller ankhus. Det nya kanalkontor som nämns är det uppbörds kontor som uppfördes 1863 "ornerat i Schweitzisk stil" och finns dokumenterat på ett äldre fotografi. Förhållandena verkar överensstämma med Laga skifteskartan från 1865 som anger Olidans gård som 1/4 mantal. Där syns även hur Nohabs mekaniska verkstad och ett pappersbruk har hunnit etablera sig på det forna östergärdet. Mellan mangårdsbyggnaden och arkivbyggnaden finns några små byggnader, troligtvis uthus för djurhållning, samt en inhägnad plätt omgiven av stengården. Vid uthusens östra gräns låg något som skulle kunna ha varit en damm vilket stöds av andra kartor. Från landsvägen längs kanalen löper en avstickare upp mot gårdsplanen med inritad rundkörsl. Den smala, avlånga byggnadskropp som är belä-

Den äldsta kända bilden på Olidans gård. Till vänster syns kanalbolagets uppbördskontor från 1863. Fotografiet är förmodligen taget under tidigt 1870-tal eftersom 1877 års renovering av mangårdsbyggnaden ej genomförts. Mangården verkar ha förblivit relativt oförändrad sedan uppförandet 1787. Källa: Digitalt museum

gen norr om Olidanbassängen överensstämmer med den byggnad som i kartmaterialet från runt år 1800 anges som arbetarbarack. Förmodligen fungerade den som gårdens ladugårdsbyggnad men revs mellan 1860 och 1880.

1877 renoverades även mangårdsbyggnaden och gavs en utformning med snickeridetaljer i schweizerstil. Det anslöt till uppbördskontoret och den dekorativa typritningsarkitektur som användes för många av kanalbolagets övriga byggnader. Samtidigt höjdes övervåningen och nya fönster sattes in. Förstugans nedervåning byggdes om och balkongkonstruktionen liksom fasadens övriga snickeridetaljer byttes ut och fick en rikare, mer utsirad gestaltning. Förmodligen förändrades kulörsättningen. Fyra nya glaserade kakelugnar installerades. Drängstugan, som eventuellt utgjorde en av flygelbyggnaderna, hade flyttats och ett nytt hemlighus, svinhus och en ny vedbod samt tvätt och bakstuga uppförts. Även Uppbördskontoret verkar ha flyttats eller rivits under den här perioden. 1885 fick gården en ny

stallbyggnad vars ritningar finns bevarade. Den uppfördes på en plats där grannvillan Nyckebosträdgård är belägen idag.

1908 utgjordes gårdsbebyggelsen av ungefär samma byggnadsbestånd men nästan hela ekonomibebyggelsen hade då kommit att koncentreras till området norr om mangården. Sannolikt på grund av att mer mark i det östra närområdet hade tagits i anspråk av Nohab., som vid den tiden till exempel hade låtit bygga grannvillan Nyckebo. På Olidantomtens sydöstra del, vid kanalen, verkar det i början av 1900-talet ha stått en materialbod. Mangårdsbyggnaden rymde då förstuga, tambur, fyra boningsrum, serveringsrum, kök och skafferi på första våningen. Därutöver fanns ett "klosettrum". På andra våningen fanns tambur, fem boningsrum och tre garderober. Vindsvåningen hade tambur, tre boningsrum och flera garderober. Rummen var rappade och tapetserade, innertaken gipsade och inredningen oljemålad. Det ska ha funnits två kalkstenstrappor utomhus och två trätrappor inomhus samt tolv kakelugnar,

Mangårdsbyggnaden efter ombyggnaden 1877. Troligtvis sent 1800-tal eller omkring sekelskiftet 1900. I nuläget har byggnaden i stort sett samma utseende med undantag för detaljer som kulör, taktäckning och skorstenar. De dekorativa spirorna på balkongtakets vindskivor liksom markeringarna av de övre fönsterfodrens krön saknas idag. Källa: innovatums bildarkiv.

en tamburkamin och en järnspis. Dörrarna var hel och halvfranska, somliga glasade. Den lilla utbyggnaden i nordväst rymde köksförstuga och badrum med asfaltsgolv. Intressant är även att köket och badrummet ska ha haft avlopp och vatten indraget från Nydqvist & Holms mekaniska verkstäders (Nohabs) gamla vattentorn. Badrummet var utrustat med badkar, blandningsbatteri och kamin. Det fanns elektrisk belysning installerad. Byggnadens skiffertak hade lagts om 1904 och på södra takfallet nämns en idag försvunnen vindskupa.

Från tidigt 1900-tal till 1970-tal flyttades eller revs nästan alla gårdens kvarvarande byggnader. Den bod som idag är placerad alldeles intill mangårdsbyggnaden kan vara den vedbod som tidigare stod intill 1885 års stallbyggnad. Dagens vedbod flyttades till sitt nuvarande läge någon gång mellan 1918 och 1934. Vid samma tid byggdes ett litet häststall om till det som är dagens garage. Det är möjligt att stalllet från början var resterna

av det gamla svinhus som vid sekelskiftet stod på ungefär samma plats. På 1960-1970-talet revs också den gamla drängstugan samt tvätt- och bakstugan. Den mindre stuga i trä som är belägen i tomtens västra del ska ha varit en militär byggnad som flyttades dit på 1950- eller 1960-talet.

På tomtens södra del finns äldre terrasseringar byggda av uppkastad sten från kanalbygget. Där har under senare decennier en parkanläggning med små lusthus och en damm anlagts. Parken skapades av en tidigare ägare som ska ha varit anställd på Vattenfall. Samme ägare är enligt uppgift även upphovsman till trädgårdens obeliskimitation samt utställning av ett mindre turbinhjul.

Exteriört sett har huvudbyggnaden förändrats relativt lite sedan 1870-talets ombyggnad. Skiffertaket har bytts mot betongpannor, enstaka fönster och ytterdörrar har bytts ut och ett större trädäck har tillkommit på baksidan som vetter

mot sydväst. De äldre skorstenarnas skulpturala utformning har förenklats. Det är osäkert hur 1870-talets ursprungliga kulörsättning såg ut. På fotografier från sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal är fasaden ljus med mörka fönsteromfattningar. Fasaddetaljer som knutar, vindskivor, bärande element och den översta panelbeklädnaden var markerade med en lite mörkare nyans.

Invändigt har huvudbyggnaden stegvis förändrats under 1900-talets senare hälft. En stor del av ytskikten och golven har bytts ut och vissa rumsfunktioner har förändrats, framför allt kopplat till kök- och badrum. Nuvarande kök har utvidgats och fått ny inredning i samband med en nyligen avslutad renovering. Det innebär att mellanväggen mot matsalen togs bort. Den mindre köksutbyggnaden åt norr har ett helt nytt inre ytskikt. En del av de äldre kakelugnar och spisar som nämns i brandförsäkringarna saknas.

Från vänster: Mangårdsbyggnad med tvätt och bagarstuga, uthus, drängstuga och garage. Längst till höger syns villa Nyckebo. Årtal okänt. Källa: Från tidigare ägare Per Sikström.

Den nya industrin växer fram omkring sekelskiftet 1900. Olidans gård längst till höger. Källa: Innovatums bildarkiv.

Fika i villa Nyckebos trädgård. Olidans mangård med allén och köksutbyggnaden i bakgrunden. Foto av Herman Nydqvist 1890-tal. Källa: Innovatums bildarkiv.

Nohabs gamla kontor och den äldre svängbron över Bergkanalen i förgrunden. Olidans gård i bakgrunden. 1908-1910. Källa: Innovatums bildarkiv.

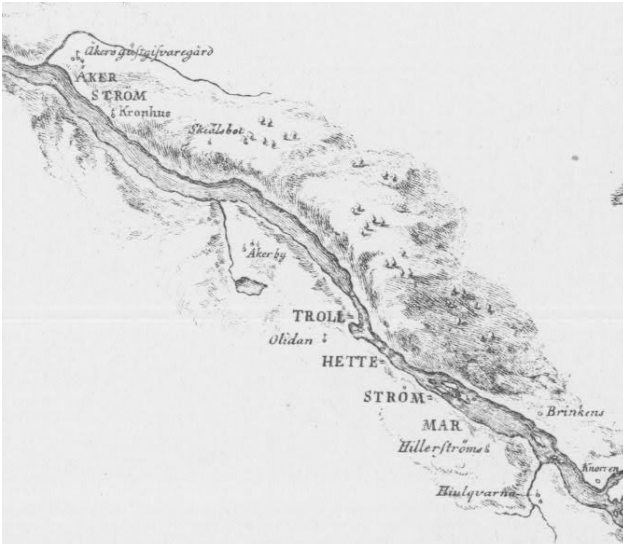

Olidans gård 1918. Källa: Digitalt museum

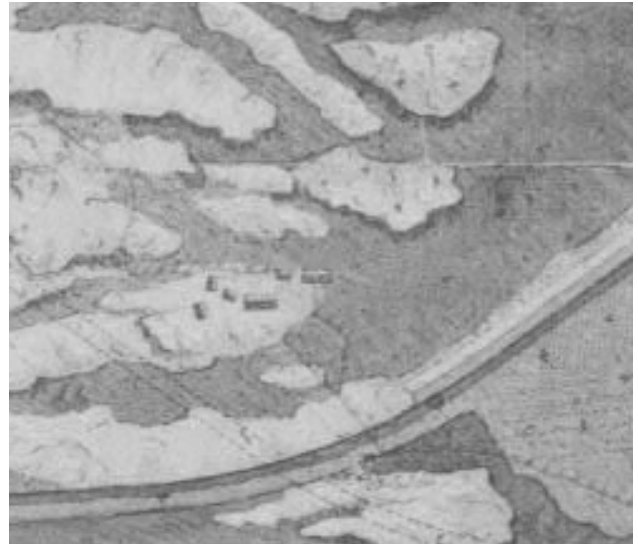

Olidans mangårdsbyggnad 19 maj 1951 kl. 7.15. Foto Walter Göransson. Källa: Innovatums bildarkiv

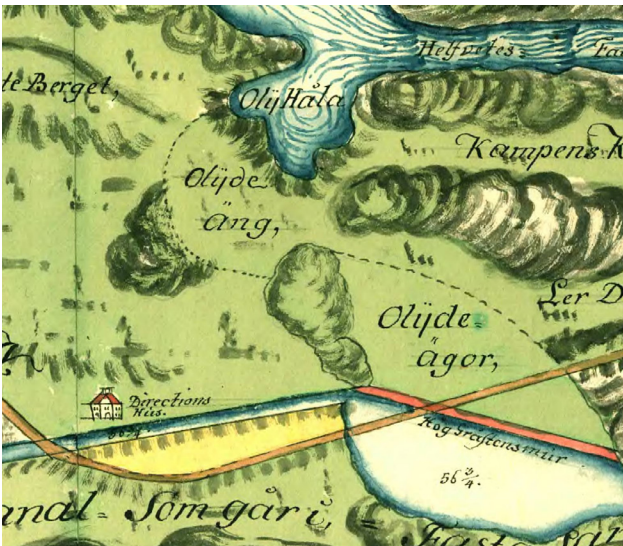
3.3 Kartanalys

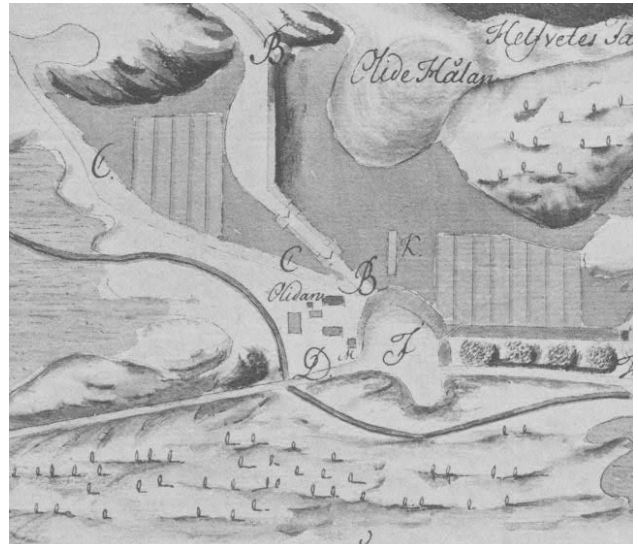
Ca 1700-talets mitt. Åker by och Olidan är utritade. Planchverksbilaga från: Trollhättan dess kanal- och kraftverk: historik och beskrifning

Olidan på Thunbergs karta från 1779. Planchverksbilaga från: Trollhättan dess kanal- och kraftverk: historik och beskrifning

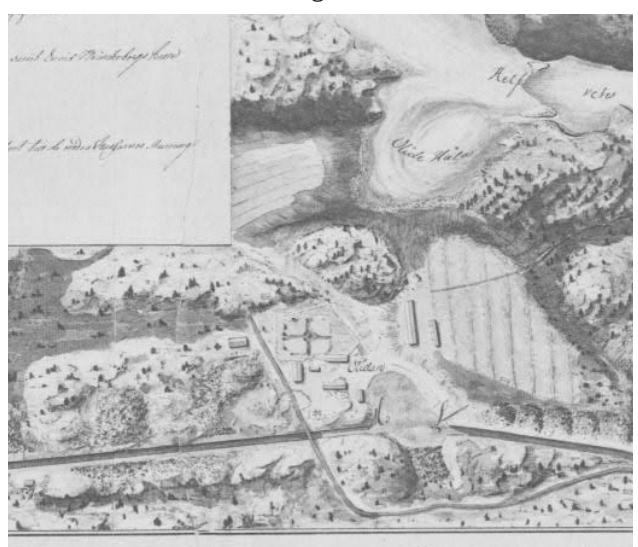
Hillerströms karta från 1785. Krigsarkivet

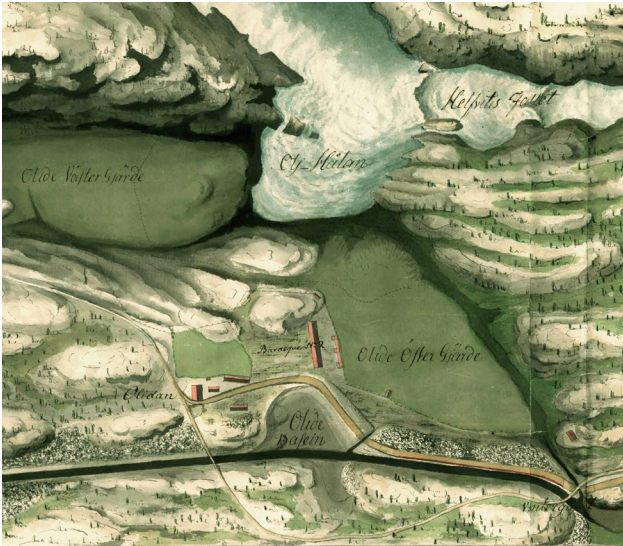
Sent 1700-tal. Karta med förslag till kanalsträckningar. Planchverksbilaga från: Trollhättan dess kanal- och kraftverk: historik och beskrifning

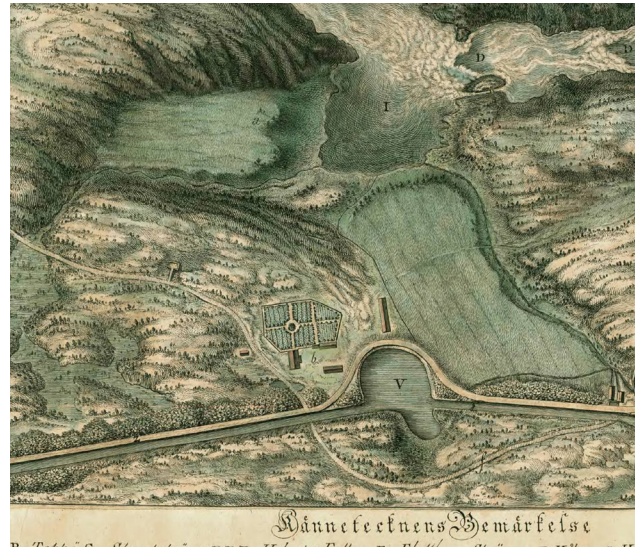
Karta från 1794, reproducerad under sent 1800-tal. Landsarkivet

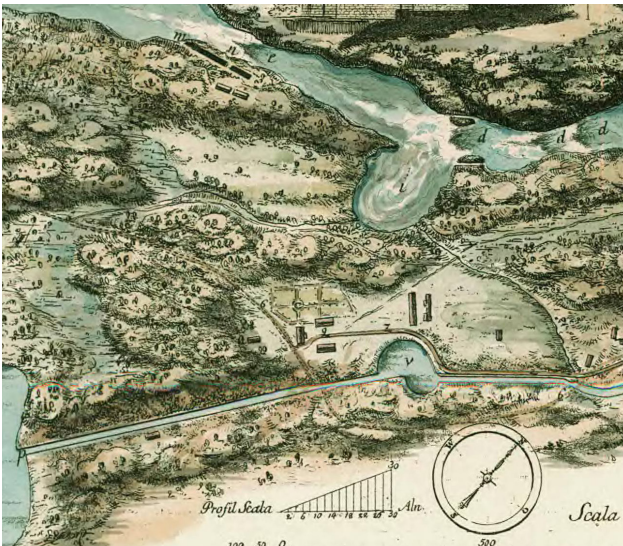
Relationsritning över färdigställt kanalarbete 1795. Planchverksbilaga från: Trollhättan dess kanal- och kraftverk: historik och beskrifning

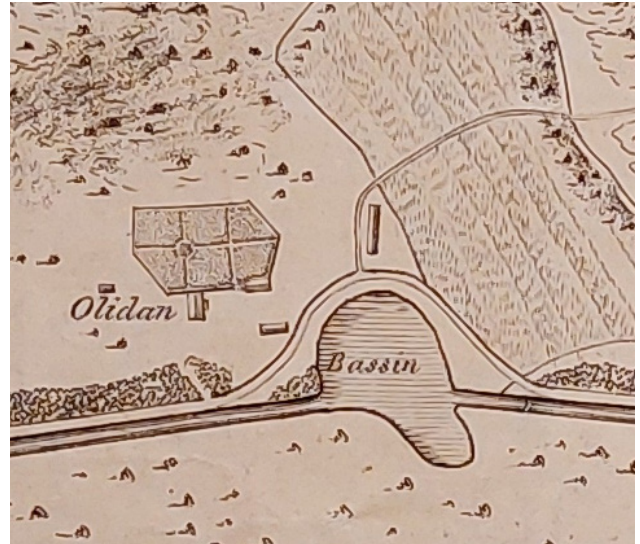
Relationsritning från 1797. Krigsarkivet

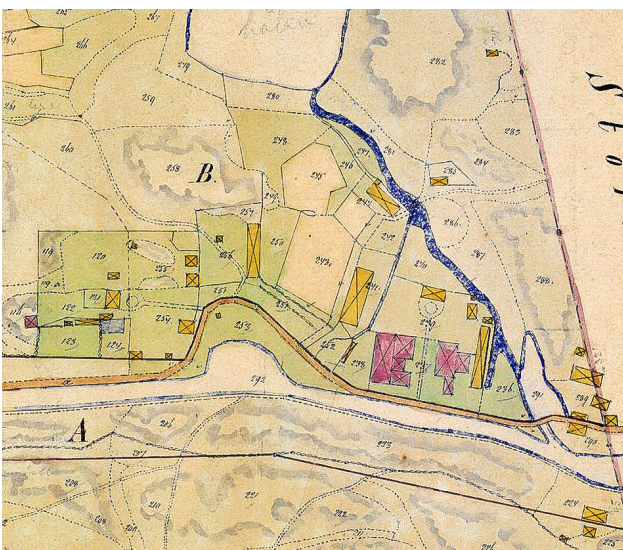
År 1800. Kanal- och slussleden har invigts. Olidan omnämns som värdshus. Krigsarkivet

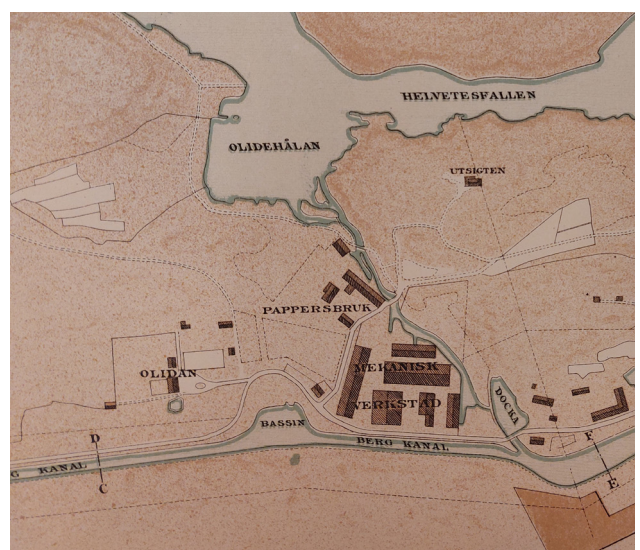
Samtida karta från ca 1800 som visar två arbetarbaracker. Krigsarkivet.

År 1817. Landsarkivet.

Laga skifteskarta från 1867. Lantmäteriets historiska kartor.

Specialkarta över nya Trollhätte kanal och station. San-
nolikt ca 1880. Regionarkivet

Häradsekonomska kartan, 1890-97. Lantmäteriets historiska kartor

Turistkarta från 1907. Trollhättens kommun

Ekonomska kartan 1965. Lantmäteriets historiska kartor.

Flygbild ca 1960. Lantmäteriet

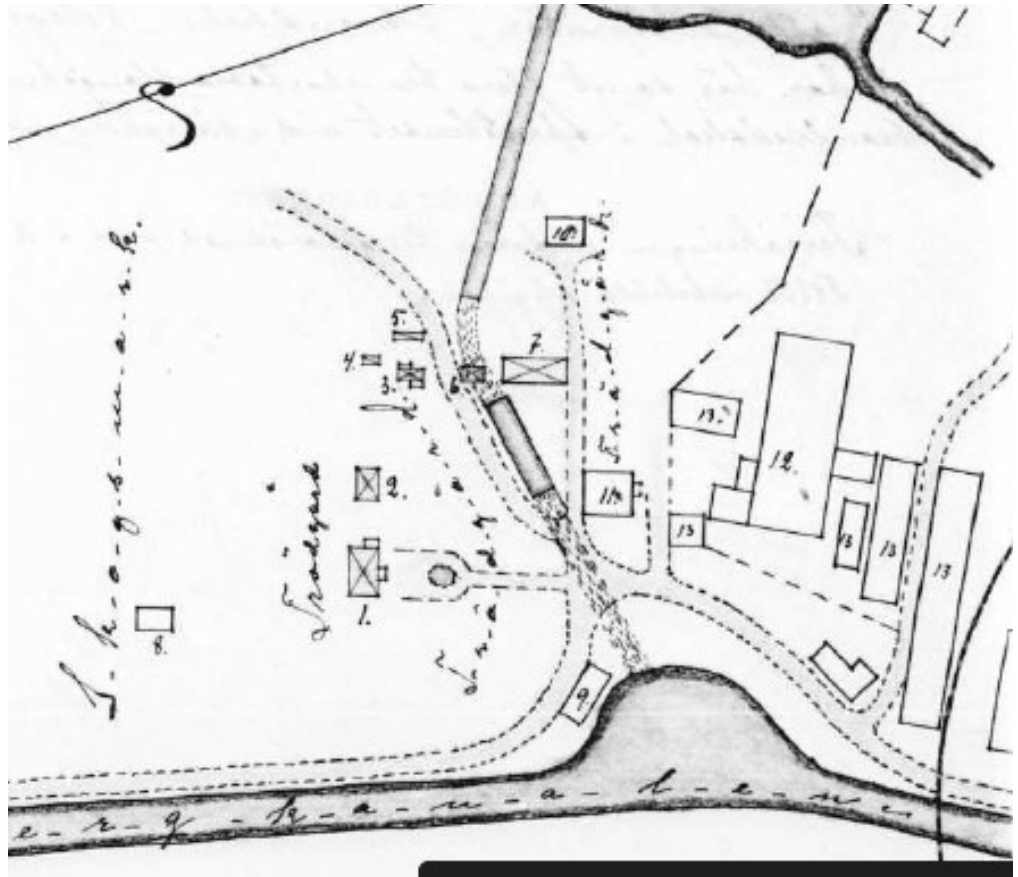

Flygbild ca 1975. Lantmäteriet

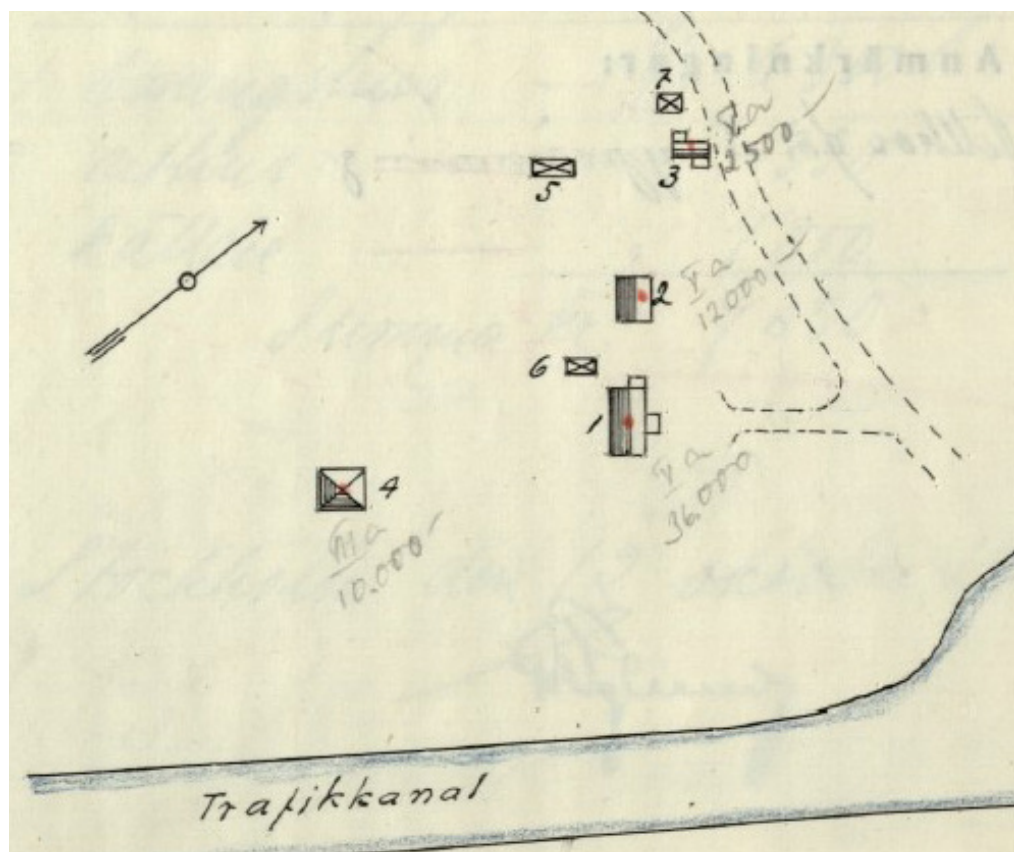
Nuläge. Lantmäteriet.[hämtad maj 2024]

1. Corps de Logis
2. Tvätt och bakstuga
3. Drängstuga
4. Hemlighus
5. Svinhus
6. Wedbod
7. Stallbyggnad
8. Arkivbyggnad
9. Materialbod

Gården Olidans bebyggelse 1908. Källa: Brandförsäkringsarkivet

1. Corps de Logis
2. Tvätt och bakstuga
3. Arbetarebostad
4. Arkiv
5. Uthus av trä
6. Uthus av trä
7. Garage

Gården Olidans bebyggelse 1934. Källa: Brandförsäkringsarkivet

4. Nulägesbeskrivning

4.1 Huvudbyggnadens exteriör

Mangården är placerad på en bergshäll höjd över den omkringliggande bebyggelsemiljön. Sockeln utgörs av en putsad gråstensgrund. Byggnaden präglas exteriört av en traditionell symmetri vad det gäller proportioner, fönstersättning och den centrala förstugan med balkong. Balkongvåningen har en rikt ornamenterad räckes- och takkonstruktion på smala kolonner i trä. På den nordvästra gaveln finns en mindre utbyggnad med pulpettak från tidigt 1800-tal eller sent 1700-tal. Utbyggnaden fungerade förr som badrum eller köksingång och avviker från den i övrigt symmetriska byggnadskroppen.

Taket är täckt med grå betongpannor och på nocken finns två murade tegelskorstenar med utkragade krön. Till huvudentrén leder en låg halvcirkelformad stentrappa som sannolikt härstör från husets uppförande. Förstugan har äldre mångspröjsade fönster med en stående romb av rödfärgat glas. Bottenvåningens fönster är kvadratiska, spröjsade tvålufts-fönster med fyra rutor. Undantaget är toalett-fönstret som är ett halvfönster på högkant. Övervåningens fönster är enligt ståndsmässiga ideal högre, med tvärpost och har sex rutor. Åldrarna på fönstren är varierande med en övervägande del kopplade bågar från 1900-talets första hälft. Balkong-, altan- och entrédörrar är nytillverkade i äldre stil. Ett par av fönstren från 1800-tal finns bevarade med ytter- och innerbåge.

Fasaden är klädd med en locklistpanel som en bit under takfoten skarvats genom en, med distans, överlappande panel med spetskantade ändträn. Gavelröstenas fönster har således kommit att bli indragna en bit från fasadlivet. Timmerkonstruktionens ändträn har försetts med panelbeklädda knutlådor. Den dekorativa detaljeringsgraden är genomgående hög. Locklister, takfotstassar, fönsteromfattningar och balkongens snickerier har fått omsorgsfullt designade profiler och lövså-

gad ornamentering. Majoriteten är förmodligen ursprunglig från 1877. Bottenvåningens fönsterfoder kan vara äldre. En intressant detalj som är återkommande på flera av slussmiljöns byggnader är sidovindarnas ljusinsläpp som fått en enkel ruta infälld i den överliggande paneln. Rutan saknar foder och är utformad som ett hålrum i stil med panelens tandkantade ändträn.

Den övre panelen har idag en gråblå kulör medan den undre är målad i en bruten vit. Snickerdetaljer och fönsteromfattningar är mörkblåa. På den nedre vitmålade locklistpanelen syns en generalskarv strax under den överlappande panelen. Förmodligen skarvades de ursprungliga panelbrädorna där när byggnaden höjdes under renoveringen 1877. Nederdelen av panelen och några av bottenvåningens fönsterfoder kan således vara kvarlevor från det panelbyte som nämns på 1830-talet. På mitten av västra långsidans bottenvåning saknas en av de tvärgående timmerväggarnas stockändar. Där har i stället ett fönster satts in. Sannolikt var det för att åstadkomma en större och mer representativ matsal under tidigt 1800-tal. På samma sida har ett större tryckimpregnerat trädeck nyligen byggts och två nya altandörrar har installerats.

Det är tydligt att exteriörens övre hälft fortfarande präglas av 1870-talets renovering då den fick en tidstypisk schweizerstil i linje med typritningar för kanalbolagets övriga bebyggelse. Byggnadens undre hälft har i större utsträckning behållit sitt utseende från uppförandet eller tidigt 1800-tal. Det är ovisst när fasaden fick sin nuvarande kulörsättning.

Dekoratív lövsågade originalsnickrier under balkongtakets gavelparti.

Entrétrappan är eventuellt den ursprungliga från byggnadens uppförande 1787.

Nedan: Balkongens snickerier i schweizerstil från 1870-tal.

Äldre spröjsat fönster på entréns förstuga. Sannolikt från ombyggnaden 1877

Sydöstra gaveln och entrén

Baksidan i sydväst. Ny altan och dörrar.

Nordvästra gaveln med den äldre utbyggnaden och vedboden.

Sydöstra gaveln.

Tillägget av ett extra fönster mitt i en tvärgående timmervägg vittnar om det tidiga behovet av en större matsal.

Fasadens locklistpanel är sannolikt från 1877, delar av det nedre partiet är troligtvis ännu äldre.

Sydöstra gaveln med källaringången.

Förstugan och balkongen. Pardörren är sentida.

4.2 Huvudbyggnadens interiör

Stengrundens sydöstra hälft utgörs av en källare vilken historiskt sett har gått att nå både från en nedgångstrappa i entréhallen samt via en låg plankdörr från utsidan. Källaren är uppdelad i två rum och uppmurad av sten och tegel med kalkbruk. Den är även delvis uthuggen ur den underliggande berghällen. Innertaket utgörs av två tunnvalv med spår efter brädklädda gjutformar. Äldre järnkrokar finns infogade för upphängning. Från huvudentrés entréhall leder en murad tegeltrappa ned till källaren. I trappnedgången finns små inbyggda förvaringsskåp i trä med äldre järnbeslag. Passagen mellan nedgången och själva källaren är idag igensatt och en modern glasförsedd lucka har lagts som ett lock över trappan i hallen. Källarvåningen och trappnedgången ger på det hela taget ett mycket ålderdomligt intryck genom sin utformning och inslag av gammalt olikformat tegel. Det är inte otänkbart att den kan ha hört till en ännu äldre byggnad på platsen.

Mangårdsbyggnaden har en traditionell sexdelad plan av salsbyggnadstyp. Denna har under 18- eller 1900-tal delvis kommit att förändras. På sentida ritningar var köket mindre och en toalett var placerad mellan kök och entréhall. Toaletten har nyligen flyttats ut mot östfasaden. Köket har samtidigt förstörats genom att ta ned innerväggar och har försetts med en helt ny platsbyggd inredning med köksö. Matsalen har förlängts genom att en av de bärande innerväggarna flyttats, förmodligen redan under tidigt 1800-tal.

Bottenvåningens installationer, golv, väggar, innertak och ytskikt är genomgående från 1900-talets senare hälft eller 2000-tal. Ett par av öppningarna mellan rummen har breddats. Golven är framför allt moderna brädgolv eller s.k. holländsk parkett, lackad och i rutmönster. Detsamma gäller för övervåningen. Väggarna är tapetserade med mönstrade tapeter i kraftfulla kulörer och snickerier så som socklar, lister och

foder är vitmålade, liksom dörrarna. Eldstäder utgörs på bottenplanet av en kakelugn, en ny vedspis i köket och en modernare, platsmurad öppen spis. Huset har två murstockar. Radiatorer i äldre stil med vattenburen värme har nyligen installerats. Huvudtrappan är i trä och av okänd ålder men sannolikt ombyggd under senare delen av 1900-talet.

Övervåningen har antagligen behållit sin ursprungliga planlösning med undantag för toalett- och duschrummet. Interiören och ytskiktens skick liknar bottenvåningen med tillägg av enskilda detaljer som bevarats från äldre tiders inredning i form av t.ex. platsbyggda garderober. De flesta av rummen har sannolikt fungerat som sovrum för direktörsfamiljerna. I ett av de större rummen finns en kakelugn och i en av kamrarna står en gjutjärnskaamin.

Vindsvåningen består av tre kamrar, varav den norra är störst, samt hall och förmak. Kamrarna beboddes troligtvis förr av tjänstefolket. Det lilla badrummet är sentida. På de stora sidovindarna och i förmaket finns flera äldre platsbyggda förvaringsutrymmen. Ytskikten på vinden har generellt sett inte förnyats i samma utsträckning som på våningarna under. Äldre slitna skurgolv med breda tiljoar har bevarats och i norra kammaren finns en kakelugn. Några av fyllningsdörrarna på våningen sticker ut på så sätt att de har en äldre typ av plattgångjärn som skulle kunna härröra från byggnadens uppförande, 1787.

Källaren

Tunnvalvstak och stenlagt golv i källaren.

Det innersta rummet, delvis uthugget ur berggrunden. I taket syns spår efter gjutformsbrädor.

Upphängningskrokar i källarens valvtak.

Äldre nyckelskylt på ett av trappnedgångens förvarings skåp.

Källartrappan. Trappstegen murade av kantställt tegel.

I entréhallen har en ny glaslucka lagts över källarnedgången.

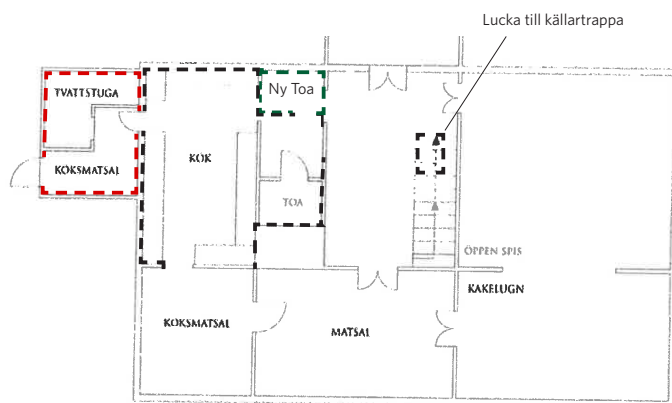
Äldre förvaringsskåp i trappnedgången.
Eventuellt samtida med byggnadens uppförande

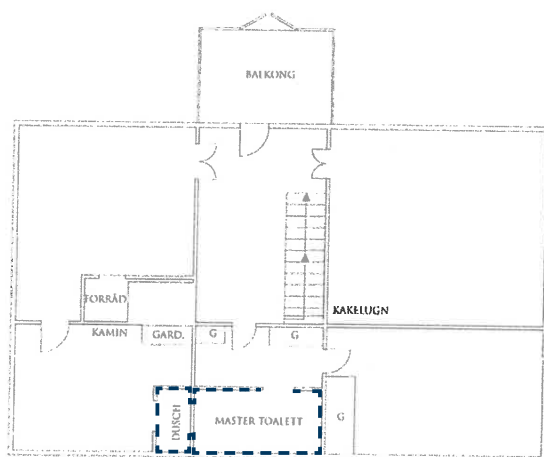
Planlösning

Okänt årtal men förmodligen sent 1900-tal. Streckade linjer visar planlösningen efter de nyligen genomförda köks- och badrumsrenoveringarna samt källarnedgångens placering. I övrigt överensstämmer ritningarnas planlösning med den nuvarande.

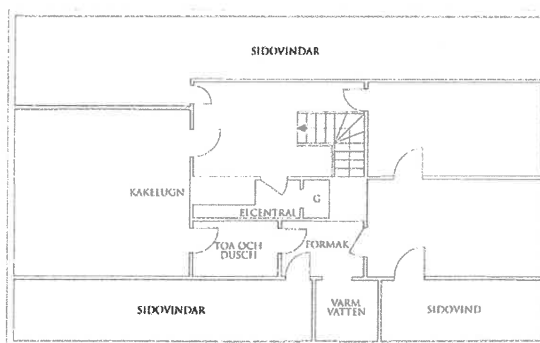
Källa: Tidigare ägare Per Sikström

Bottenvåning

Övervåning

Vindsvåning

Bottenvåningen

Köket och köksmatsalen

Köksutbyggnadens förråd och tvättrum.

Matsalen som förlängts och fått ett extra fönster.

Stora salen.

Lilla salen.

Huvudtrappan.

Övervåningen (t.v.) och Vindsvåningen (t.h.)

Sovrum, nordöst

Äldre platsbyggd garderob

Sovrum, sydväst

Sovrum, nordväst

Badrum. Nyligen renoverat.

Äldre plattjärnsgångjärn, norra kammaren.

Trappan upp till vinden

Äldre platsbyggd förvaring

Slitna bemålade brädgolv, vinden.

Sydvästra kammaren

Hallen, (övertvåningen).

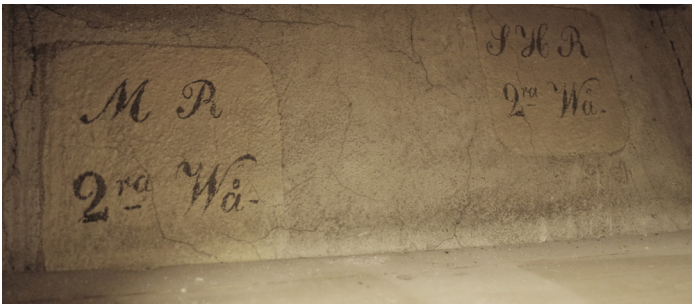

Norra kammaren

Detaljer och konstruktion - vindsvåningen

Äldre bevarat fönster på sydvästra gaveln. Ytterbågen är förmodligen från ombyggnaden 1877.

Södra murstocken. Markeringarna syftar troligtvis till markering av rökkanaler.

Sidovind med takstol, förvaringshylla och bemålat undertak.

Inbyggt förvaringsutrymme med hängare på vinden

Sidovindarnas ljusinsläpp med en innerruta som fått profilerade foder. Avståndet till den yttre rutan är stort

Frilagd del av timmer konstruktionen.

4.3 Tomt och övrig bebyggelse

Fastighetens övriga bebyggelse består av en mindre vedbod i anslutning till mangården, ett litet bostadshus i norr samt ett garage. I söder står två mindre trädgårdshus som hörde till den parkanläggning som anlades av en tidigare ägare under slutet av 1900-talet eller början på 2000-talet. I trädgården finns även ett modernt växthus.

Vedboden har två våningar, varav den nedersta består av en murad källare. Den är sannolikt uppbbyggd under 1900-talets första decennier av rester från ett eller flera nedmonterade uthus. Regelkonstruktionen innehåller flera element, bland annat bräddörrar och ett fönster, som ser ut att vara från sekelskifte eller 1800-tal. En innervägg som är målad faluröd har antagligen tidigare varit en fasad. Taket är täckt av modernt svart tegel. Inne i boden finns en bemålad bodkammare med välbevarad patina från nötta limfärgsskikt och elektriska installationer från ca 1930–1940-tal. Väggarna är delvis klädda med glasunderlägg från ölreklam. Den höga grunden är murad av gjuten cementsten som för tankarna till rusticerad kvadersten. Interiört är källarvåningen murad med tegel och putsad. Taket utgörs av ett bremerbjälklag med tegelvalv inklämda mellan stålprofilbalkar. Ett liknande golvbjälklag finns hos villa Skogsvreten från 1907. En ursprunglig, hängande förvaringshylla i järn finns bevarad liksom små avloppsdiken i det gjutna golvet.

Varken garaget eller det mindre bostadshuset på plintar gick att besiktiga interiört vid inventeringen. Garaget har två större portar klädda med fiskbensmönstrad pärlspontspanel och kraftiga gångjärnsbeslag som eventuellt är samtida med stalllets ombyggnad till garage på 1920-1930-talet. Byggnaden har äldre, eventuellt återbrukade fönster, betongpannor på taket och gjuten betonggrund. Alla tre byggnaderna: vedboden, garaget och bostadshuset har fått en fasadbeklädnad med träpanel som både stilmässigt och kulörmässigt knyter an till huvudbyggnadens.

På tomten finns gamla fruktträd, buskar och träd som vittnar om köksodlingar och en äldre träd-

gårdsstruktur. Från kyrkbrovägen leder en gammal allé med lågt hamlade askar upp till huvudentréns gruslagda rundkörslin med flaggstång. Infarten markeras av ett par grova grindstolpar i sten med enkla järngrindar i flätat grönmålat smide. I tomtens södra del i riktning mot arkivbyggnaden har det forna kanalarbetets över-skott på sten bidragit till att flera terrasserings har uppförts. Där finns också kvarstoden av en tidigare ägares relativt nytillkomna parkanläggning. Till anläggningen hör en liten trävalvbro, trädgårdsbod och en paviljong. I anslutningen till dessa finns även spaljéer och den tidigare nämnda obeliskens samt ett turbinhjul från Olidehållans provstation.

Smidesgrind med flätverk och bastant grindstolpe i granit vid infarten till gården.

Vy över tomten, allén och mangårdsbyggnaden från klaffbron i öster.

Trädgårdens obelisk och turbinhjul.

Äldre terrassering uppförd med sten från kanalbygget.

Utsikt från balkongen över allén, kanalen och Nohabs gamla fabriksområde.

Trädgårdshuset, paviljongen och träbron i den sentida miniatyrparken. Arkivbyggnaden från 1809 i bakgrunden.

Norra delen av tomten och det mindre bostadshuset med militärt ursprung. Flyttat till fastigheten på 1950-talet.

Vedboden har en sekundär fasadbeklädnad som hämtat inspiration från mangårdsbyggnaden.

Bremervalv i vedbodens källarvåning. Hyllsystem av järn upphängt i takkonstruktionen.

Äldre bodkammare i vedboden. Glasunderlägg med ölreklamsmotiv som väggbeklädnad.

Garaget ska ha använts som stall innan övergången till bilismen på 1920-30-talet.

Sliten bräddörr på vedboden. Troligtvis återvunnen från en äldre ekonomibyggnad.

5. Kulturhistoriskt värde

5.1 Kulturhistoriskt sammanhang, relevans och läsbarhet

Gården Olidan är både en kvarleva från Trollhättans allra äldsta jordbrukslandskap och är central i berättelsen om slussarnas och kanalens tillkomst. Gårdens historia sträcker sig åtminstone tillbaka till 1500-talet och den var förmodligen redan från början knuten till den gamla Edsvägen och de trafikerade dragvägarna runt Trollhättefallen.

Under 1700- och 1800-talets stora sluss- och kanalbyggnation blev Olidan ett säte för arbetena och den efterföljande sjöfarten. 1800-talets industrialisering innebar att några av ortens tidigaste industriverksamheter, så som Nohab, etablerades på gårdens tidigare ängs- och odlingsmark.

Genom den bevarade mangårdsbyggnaden går det idag i huvudsak att utläsa två historiska faser: Dels vittnar byggnadens äldre bottenvåning med sin tyngre och enklare form om det ståndsmässiga "directionshus" som uppfördes 1787. Därifrån ledde chefsingenjörer och officerare schaktarbetena och kunde blicka ut över gårdsanläggning med stall och arbetarbaracker. Dels berättar husets modernare överdel med sirliga lövsågerier om epoken då gården övergick till sluss- och kanalbolagets sjönära verksamhet som uppbördskontor, kamrerboställe och senare direktörsbostad för vattenkraftsbolaget.

Mangårdsbyggnadens exteriör har förblivit relativt oförändrad sedan 1877 års tillpassning till sluss- och kanalbolagets då rådande typarkitektur i schweizerstil. Trots senare förändringar av t.ex. taktäckningsmaterial, kulörsättning och byte av enskilda fönster eller dörrar så bidrar detaljer som ursprunglig panel, grund, snickerier, entrétrappa och fönstersättning till att viktiga karaktärsdrag finns bevarade. Interiört är det idag framför allt planlösning, källare och vindsvåning där det finns äldre ytskikt och detaljer som vittnar om byggnadens ålder.

En del av gårdsanläggningens historiska läsbarhet har gått förlorad i avsaknaden av den äldre ekonomibebyggelsen där vedboden och garaget utgör två undantag. Byggnadens synliga, upphöjda läge och dess representativa gårdstomt med äldre allé, terrasseringar, buskar och träd bidrar dock till en starkt förståelse av den betydande ställning som gården ursprungligen hade i sitt närområde.

Gården Olidan bedöms genom sin betydelse för Trollhättans historia och bevarade karaktär från sent 1700-tal och 1800-tal i sin helhet ha sådana värden som avses för särskilt värdefull bebyggelse.

5.2 Värdebärande karaktärsdrag och byggnadsdelar

- Tomten med rester av äldre trädgårdstruktur som ingått i gårdshushållet. Äldre allé, vårdträd, fruktträd och terrasseringar med sten från kanalbygget. Vedbod med bevarad patina och bremervalv som liksom garaget är rester av den äldre ekonomibebyggelsen.
- Det sena 1700-talets årsringar. Till dessa hör: byggnadens satta proportioner på bottenvåningen, gråstensgrunden, entrétrappan, knutlådor och mindre fönsteröppningar. Baksidans förlängning av matsalen med ett extra fönster. Köksutbyggnaden med pulpettak, samt den delvis bevarade äldre locklistpanelen.
- 1870-talets schweizerarkitektur. Vindsvåningens överlappande dekorpanel, balkong med kolonnburet tak, höga spröjsade fönster med tvärpost och längre takutsprång. Murade tegelskorstenar och bevarade, dekorativt utformade snickerier så som: taktassar, omfattningar, vindskivor, gesimser, kolonner och räcken med profiler och lövsågad ornamentering.
- Den ålderdomliga källaren av okänd ålder med tunnvalvstak, stenflisgolv och konstruktioner med olikformat murtegel.
- Byggnadens sexdelade planlösning. Övervåningens tilltagna takhöjd och vindskamrarna med nötta brädgolv. Äldre murstockar, kakelugnar samt ursprungliga platsbyggda garderober och förvaringsutrymmen.

Sirliga snickerier på förstugans balkongräcke, typisk för 1870-talets schweizerarkitektur som karaktäriserar den äldre slussbebyggelsen.

6. Att tänka på om byggnaden behöver flyttas

6.1 Kontextens betydelse – Hur påverkas byggnadens kulturhistoriska värde vid en flytt?

En byggnads kulturhistoriska värde påverkas alltid vid en flytt. Att en byggnad tas ur sitt sammanhang försvårar möjligheterna att avläsa de kulturhistoriska sammanhangen. Möjligheterna att förstå byggnaden som en del av en helhetsmiljö försvinner eller minskar.

När det gäller Olidans gård visar dess placering kopplingen till de agrara sammanhang med gårds- och ägoförhållanden som rådde i området före utbyggnaden av slussar från sent 1700-tal. Gården är framför allt en viktig del av berättelsen kopplad till slussmiljön och slussarnas historia. Närheten till Bergkanalen och det centrala läget i miljön där byggnaden sedan sin tillkomst varit en del av kanalansläggningen är central för förståelsen. Gårdens placering, i ett höjdläge och samtidigt på en plats där det finns jordmån för en trädgårdsanläggning är karaktäristisk för ett traditionellt gårdsläge.

Trädgården och dess uppbyggnad med rundel och fruktträdgård som till stor del tillkommit under 1800-talet är värdebärande delar av miljön som kommer att försvinna vid utbyggnad av den nya slussleden. Vid flytt avgör bland annat val av placering och ambitionsnivå hur mycket som kan tas med vid en flytt och i vilken omfattning trädgårdens karaktär kan återskapas.

6.2 Punkter som kräver vidare utredning om byggnaden behöver flyttas

- Källaren har ett högt värde som en äldre del av byggnaden som behållit sin ålderdomliga prägel. De råder osäkerhet kring dess ålder och det bör utredas om den kan vara äldre än den byggnad vi ser idag. Vid en flytt kan källaren sannolikt inte flyttas med. Det bör utredas om den ska dokumenteras och om delar ska flyttas med.
- Hantering av trädgården. Trädgården bör dokumenteras och det bör utredas vilka värdebärande delar som kan tas med vid en flytt.
- Hantering av uthus Den förr omfattande uthusbebyggelsen är idag till stora delar försvunnen. Idag finns två uthus, vilka behöver utredas vidare om dessa bör flyttas med vid en flytt. Vedboden är en äldre byggnad eller utgörs av delar av nu rivna ekonomibyggnader. Den är troligen tidigare flyttad och har genom bland annat patina och material sådana värden att den bör utredas för flytt. Garaget var ej tillgängligt vid platsbesök och är kraftigt ombyggt med består sannolikt av äldre delar. Förmodligen är det inte motiverat att flytta denna byggnad.

7. Framtid

7.1 Framtida hantering av gården

I samband med att den nya slussleden byggs kommer den norra delen av tomten att tas i anspråk för utschaktningen av den nya slussanläggningen. Status i nuläget är att mangården med uthus förmodligen kommer att kunna bevaras i sitt nuvarande läge medan garaget och en stor del av trädgården med allékantad uppfart försvinner. Omformandet av landskapet innebär samtidigt att gården kommer att få ett mer framträdande läge intill den nya slussleden på den udde som bildas söder om det övre slussinloppet.

Platsen kring Olidans gård har möjlighet att utvecklas till en attraktiv miljö ur kultur- och rekreationssynpunkt med historisk bebyggelse och utsikt över slussmynningen och Bergkanalen. Gården har sannolikt legat på ungefär samma plats sedan åtminstone 1500-talet och bör om möjligt inte flyttas. Ursprunglig grund och källare utgör värdebärande karaktärsdrag både för mangård och uthus och är delar som kan vara både svåra och kostsamma att flytta. Om det trots detta inte bedöms vara möjligt att bevara byggnaden på sin nuvarande plats bör den flyttas mot sydväst, till ett läge närmare arkivbyggnaden.

Mangårdsbyggnaden och arkivbyggnaden har tillsammans potential att utvecklas till en ny tillgänglig mötesplats med vattennära parkmiljökaraktär. Nya funktioner som café eller offentlig verksamhet knuten till sjöfarten och slussledsmiljön har föreslagits inom projektet. En ny användning bör kunna fungera väl i relation till bebyggelsens förutsättningar så att dess kulturhistoriska värde bevaras.

Olidans gård bör även ges lämpliga skydd i detaljplan och omfattas av rivningsförbud.

Om Olidans mangårdsbyggnad behöver flyttas är ett förslag att den flyttas längre åt sydväst, på samma höjdygg där den är belägen idag. Byggnaden försvinner inte från Olidans gårdstomt där den legat sedan 1787 eller från mark som gården eventuellt hävdar sedan 1500-tal eller ännu tidigare. På föreslagen placering kommer den att hamna i närheten av slussbolagets gamla arkivbyggnad från 1809 som ingått i gårdsbebyggelsen.

8. Referenser

Tryckta källor

Kungliga vattenfallsstyrelsen – Trollhättan dess kanal- och kraftverk: historik och beskrifning. Del I-III, 6 vol. Kungliga Vattenfallsstyrelsen 1911-1916

Philip Blomqvist och Robin Eriksson – Mellan sluss och husgrund vid trollhätte kanal: Arkeologisk utredning steg 1. Fastighet Åker 10 :1, Olidan 5 :16, m.fl. Trollhättan socken, Trollhättans kommun Lödöse museum/Förvaltningen för kulturutveckling. Rapport 2022 :21

Trollhättans kommun – Olidans gård, exteriör inventering och kulturhistorisk värdering, Ur kulturmiljöprogram. 2017

Otryckta källor

Anna-Lisa Berglund – Edsvägen, Trollhättebygdens Släktforskare-Tidningen Nr.1/1996 <https://www.trollhattebygden.se/edsvagen-2/> [hämtad: 2024-05-11]

Trollhättegillet – Viktiga årtal i Trollhättans historia <https://www.trollhattegillet.se/bibliotek/> [hämtad 2024-05-11]

Arkiv och historiska kartor

Brandförsäkringsverket

Lantmäteriets historiska kartarkiv

Krigsarkivets kartarkiv

Region- och Landsarkiven

Fotografier

Sjöfartsverkets arkiv

Alvin-portalen

Digitalt Museum

Innovatums bildarkiv

Övrigt

Fastighetskarta. Trollhättans stads kartportal.

<https://kartportalen.trollhattan.se/spatialmap> [hämtad 2024-05-13]

Tack till Olidans gårds tidigare ägare för bidrag till källmaterialet.

